

“HEB JE MOEDER LIEF”

GENDER OP PROTESTBORDEN TIJDENS DE KLIMAATMARS 2023

Nikki Apeldoorn

https://doi.org/10.56675/9789403888224_20

“Heb je Moeder lief,” “Luister naar je Moeder,” “Zorg voor je Moeder.” Dit zijn slechts enkele voorbeelden van genderaanduidingen op protestborden tijdens de Klimaatmars die op 23 november 2023 in Amsterdam gehouden werd. Dergelijk gebruik van genderspecifieke terminologie voor de aarde komt in het klimaatdebat vaak voor en wordt doorgaans zonder vragen geaccepteerd. Deze oude metafoor voor Moeder Aarde wordt door sommigen gezien als een “zeer vruchtbaar tegengif voor de patriarchale logica,” maar door anderen als een “fallische moeder die een instrument van patriarchaal discours blijft.”¹

Als ecofeministisch theologe is mijn positie ambivalent. De metafoor van Moeder Aarde heeft spirituele en inheemse wortels en ik voel me er sterk door aangetrokken, maar ik ben ook erg achterdochtig ten aanzien van de manieren waarop het wordt gebruikt in hedendaagse klimaatdebatten.

¹ Lyn McCredden, “Historicising the Metaphor of Mother Earth”, *Journal of the Association for the Study of Australian Literature* (2013): 130. <https://openjournals.library.sydney.edu.au/JASAL/article/view/9519>.

Afbeelding 1: Protestbord op Klimaatmars, Amsterdam 23 november 2023. Bron: <https://twitter.com/ecotist/status/1723794725335978271/photo/4>, (geraadpleegd op 14 Augustus 2025).

Ecofeminisme

De relatie tussen gender en milieu is het meest uitvoerig onderzocht in het ecofeminisme. Ecofeministische wetenschappers moedigen ons aan om de patriarchale dimensies van het klimaatdebat te onderzoeken. Hoewel veel van hun werk erg theoretisch en divers is, ontmaskeren en ontkrachten zij patriarchale uitgangspunten en vertekeningen. Waar sommigen argumenteren dat het aanduiden van de aarde als vrouwelijk praktische of strategische waarde kan hebben met mogelijkheden voor mensen om zich te identificeren met de natuur als bron van bekrachtiging van vrouwen (Vandana Shiva, Starhawk, Mary Vidya Porselvi), waarschuwen anderen ervoor dat deze strategieën soms contraproductief zijn en juist kunnen versterken wat zij proberen te bestrijden, doordat ze blijven denken in tegenstellingen en zo de onderdrukking van zowel vrouwen als de aarde in stand houden en stimuleren (Greta Gaard, Chaia Heller, Sherilyn Macgregor, Catriona Sandilands).

Waar ecofeministen het meestal over eens zijn is dat er een verbinding is tussen de ecologische crisis en de crisis op het gebied van sociale rechtvaardigheid. De onderdrukking van vrouwen en van de aarde zijn beide symptomen van een patriarchale orde.² De *antropos* in *antropocentrisme* die vaak bekritiseerd wordt is niet zomaar een mens, maar betreft vooral de witte, Europese man. Een kritisch genderperspectief is daarom belangrijk op het gebied van ecologie en klimaat.

Afbeelding 2: Foto gemaakt door Deborah de Koning, 12 november 2023, Amsterdam.

Moederschap in de milieubeweging

Op het eerste gezicht lijkt de metafoor van Moeder Aarde tijdens de Klimaatmars (strategisch) te worden ingezet om bepaald klimaatbewust gedrag aan te moedigen en een liefdevolle, zorgzame relatie tussen mensen en de aarde te representeren. Op die manier lijkt de metafoor zich af te zetten tegen gedrag gericht op dominantie en beheersing en tegen hiërarchisch denken waarbij

² Anne Elvey, "Ecological Feminist Hermeneutics", in: Hilary Marlow and Mark Harris (eds.), *The Oxford Handbook of the Bible and Ecology* (Oxford: University Press, 2022), 35-48.

mensen boven de natuur geplaatst worden. Het kan zelfs een pleidooi zijn voor herwaardering van zowel vrouwen als de aarde, in één enkele metafoor als iets dat heilig is in deze post-seculiere tijd.

Het is belangrijk om te beseffen dat de meest dominante genderspecifieke weergaven van de aarde bijna allemaal vrouwelijk zijn. De aarde wordt niet alleen gepersonifieerd of geantropomorfiseerd, maar ook genderspecifiek weergegeven en dan niet alleen genderspecifiek, maar bovendien in de heteronormatieve, genaturaliseerde rol van moeder. Ecofeministisch theoloog Primavesi legt uit hoe Moeder Aarde “andere constellaties van metaforen om zich heen verzamelt, zoals baarmoeder, verzorger, maagd, zaad, vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid, die een actieve partner, man, impliceren”, waarvan de vrouw en de aarde afhankelijk zijn.³ Zulke retoriek naturaliseert afhankelijkheid, hiërarchie en heteroseksualiteit. Deze dwingende heteroseksualiteit wordt ook bekritiseerd in het betoog van Greta Gaard (geïnspireerd door Adrienne Rich) die stelt dat wanneer de natuur wordt gefeminiseerd en daardoor geseksualiseerd, de cultuur vermannelijkt wordt en de relatie tussen mens en natuur heteroseksueel.⁴ Gaard verwijst hier naar de dominante patriarchale taal van reproductie, die zowel aan vrouwen als aan de aarde wordt toegewezen.

Een kritisch genderperspectief daagt ons uit om nauwkeuriger te kijken naar de rol en betekenis die toegeschreven wordt aan moeders in het patriarchaal dualistisch paradigma van de moderne cultuur. De ideale moeder in deze cultuur is iemand die ons overvloedig voedt en verzorgt en daarvoor niets terugvraagt. Volgens ecofeministisch theoloog Elizabeth Dodson Gray is het laatste wat de milieubeweging moet doen, ons aanmoedigen om in deze termen over de omgeving te denken, omdat onze ecologische crisis deels veroorzaakt is door het uitputten van bronnen waarvan we dachten dat die eindeloos waren.⁵ Het gebruik van eco-maternalistische retoriek in het klimaatdebat naturaliseert en normaliseert genderspecifieke stereotypen van vrouwelijke lichamen. Zowel moeders als de aarde worden geïdentificeerd met en beperkt tot de inferieure androcentrische rol van verzorgen en voeden.

3 Anne Primavesi, *From Apocalypse to Genesis: Ecology, Feminism, and Christianity* (Augsburg: Fortress Publishing, 1990), 34.

4 Greta Gaard, *Ecofeminism* (Philadelphia: Temple University Press, 1993), 204.

5 Elizabeth Dodson Gray, *Green Paradise Lost* (Wellesley: Roundtable Press, 1981).

Wetenschapper in interdisciplinaire klimaatstudies Catriona Sandilands is eveneens erg kritisch op het gebruik van “moederschap” binnen de klimaatbeweging.⁶ De potentiële associatie van ecologie met het neoconservatieve discours over gezinnen is volgens haar echt beangstigend met betrekking tot de implicaties voor vrouwen. “Het is een genaturaliseerd moralistisch verhaal over vrouwen in de privésfeer, waarin particuliere, kerngezin-georiënteerde, antifeministische, hetero-seksistische en uiteindelijk apolitieke belangen belichaamd worden.”⁷

Dus zelfs wanneer de taal rondom de moeder aarde niet per definitie hiërarchisch is, zoals we zien in sommige protestborden, is de metafoor dat zelf wel. We moeten doorgaan met lezen wat er niet geschreven is, wat niet gezegd is: Heb je moeder lief, zorg goed voor je moeder, luister naar je moeder, zodat zij goed voor ons kan zorgen.

Afbeelding 3: Foto gemaakt door Deborah de Koning, 12 november 2023, Amsterdam.

6 Catriona Sandilands, “Mother Earth, The Cyborg, and the Queer: EcoFeminism and (More) Questions of Identity”, *NWSA Journal* 9, no. 3 (1997): 18-40. <https://doi.org/10.2979/nws.1997.9.3.18>

7 Catriona Sandilands, *Good-Natured Feminist: Ecofeminism and the Quest for Democracy* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999), 13.

Conclusie

De eco-sociologische crisis vraagt ons constructieve relaties tussen mens en aarde na te streven, maar wanneer daarbij de aarde als vrouwelijk en de mens als mannelijk wordt gerepresenteerd, dan versterkt dat de hegemonie van patriarchale en heteronormatieve structuren en een logica van dominantie en controle. Deze dualistische logica, die diep is ingebed in de basis van de moderne samenleving, heeft bijgedragen aan het ontstaan van de ecologische crisis en ons onvermogen om die op een effectieve manier te adresseren. Het vervrouwelijken van de aarde is onderdeel van dit dualistische paradigma en hoewel het sommige patriarchale structuren kan doorbreken, versterkt het tegelijkertijd hetzelfde problematische paradigma.

Een kritisch perspectief op gender en ecologie vraagt enerzijds om een afzonderlijke beschouwing van vrouwen en de aarde, maar anderzijds om een geïntegreerde oplossing voor hun gezamenlijke onderdrukking. Moeder Aarde zal niet degenen zijn die ons uit de destructie van het Antropoceen leidt. Als metafoor is haar subversieve kracht beperkt en als een feministisch of ecologisch concept gaat zij tegen haar eigen belangen in. De Aarde is net zoveel Moeder als God Vader is en na decennia van vragen stellen over het geslacht van God door (eco)feministische theologen en leken, is het nu tijd om dezelfde vragen te stellen over de Aarde.

De manier waarop wij de aarde waarnemen en portretteren door onze taal heeft serieuze implicaties voor onze relatie met de natuurlijke wereld en met elkaar. Als we deze beelden willen ontdoen van hun patriarchale karakter en een kritisch genderperspectief willen inbrengen in het veld van ecologie, ecotheologie en de milieubeweging, moeten we nieuwe metaforen creëren die de naturalisatie van overlappende onderdrukkende structuren ter discussie stellen en een queer en wederkerige relatie tussen mensen en de aarde representeren. Deze metaforen kunnen antropomorf, maar niet androcentrisch of antropocentrisch zijn. Een voorbeeld hiervan zou de metafoor van “Minnaar van de Aarde” kunnen zijn die Sprinkle & Stephens in hun kunst ontwikkelen.⁸

⁸ Annie Sprinkle & Beth Stephens with Jennie Klein, *Assuming the Ecosexual Position: The Earth as Lover* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2021).

Het is echter belangrijk te beseffen dat de perfecte metafoor niet bestaat en dat we niet eenvoudigweg de ene metafoor door de andere moeten vervangen, maar een diversiteit van niet-genderspecifieke of juist veel verschillende genderspecifieke beelden moeten omarmen.

“Als ecofeminisme het potentieel waarmaakt om gender en natuur op een politiek interessante, subversieve en transformatieve manier bij elkaar te brengen, dan moeten de ontluikende cyborgs en queers uit de kast van Moeder Aarde komen en meer zichtbaar spelen in de kloof tussen leven en constructie.”⁹

Bronnen

Elvey, A. “Ecological Feminist Hermeneutics”. In: H. Marlow and M. Harris (eds.), *The Oxford Handbook of the Bible and Ecology*. Oxford: University Press, 2022, 35-48.

Gaard, G. *Ecofeminism*. Philadelphia: Temple University Press, 1993.

Gray, Elizabeth Dodson. *Green Paradise Lost*. Wellesley: Roundtable Press, 1981.

McCredde, L. “Historicising the Metaphor of Mother Earth”. *Journal of the Association for the Study of Australian Literature* (2013): 130. <https://openjournals.library.sydney.edu.au/JASAL/article/view/9519>.

Primavesi, A. *From Apocalypse to Genesis: Ecology, Feminism, and Christianity*. Augsburg: Fortress Publishing, 1990.

Sandilands, C. “Mother Earth, The Cyborg, and the Queer: EcoFeminism and (More) Questions of Identity”. *NWSA Journal* 9, no. 3 (1997): 18-40. <https://doi.org/10.2979/nws.1997.9.3.18>.

Sprinkle, A. & Beth Stephens with Jennie Klein. *Assuming the Ecosexual Position: The Earth as Lover*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2021.

⁹ Sandilands, “Mother Earth, the Cyborg, and the Queer,” 37. Eigen vertaling. Deze licht gewijzigde bijdrage is op 25 juni 2024 in het Engels verschenen als blog op: <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/love-your-mother-gendered-protest-signs-from-the-dutch-climate-march-2023-25>.